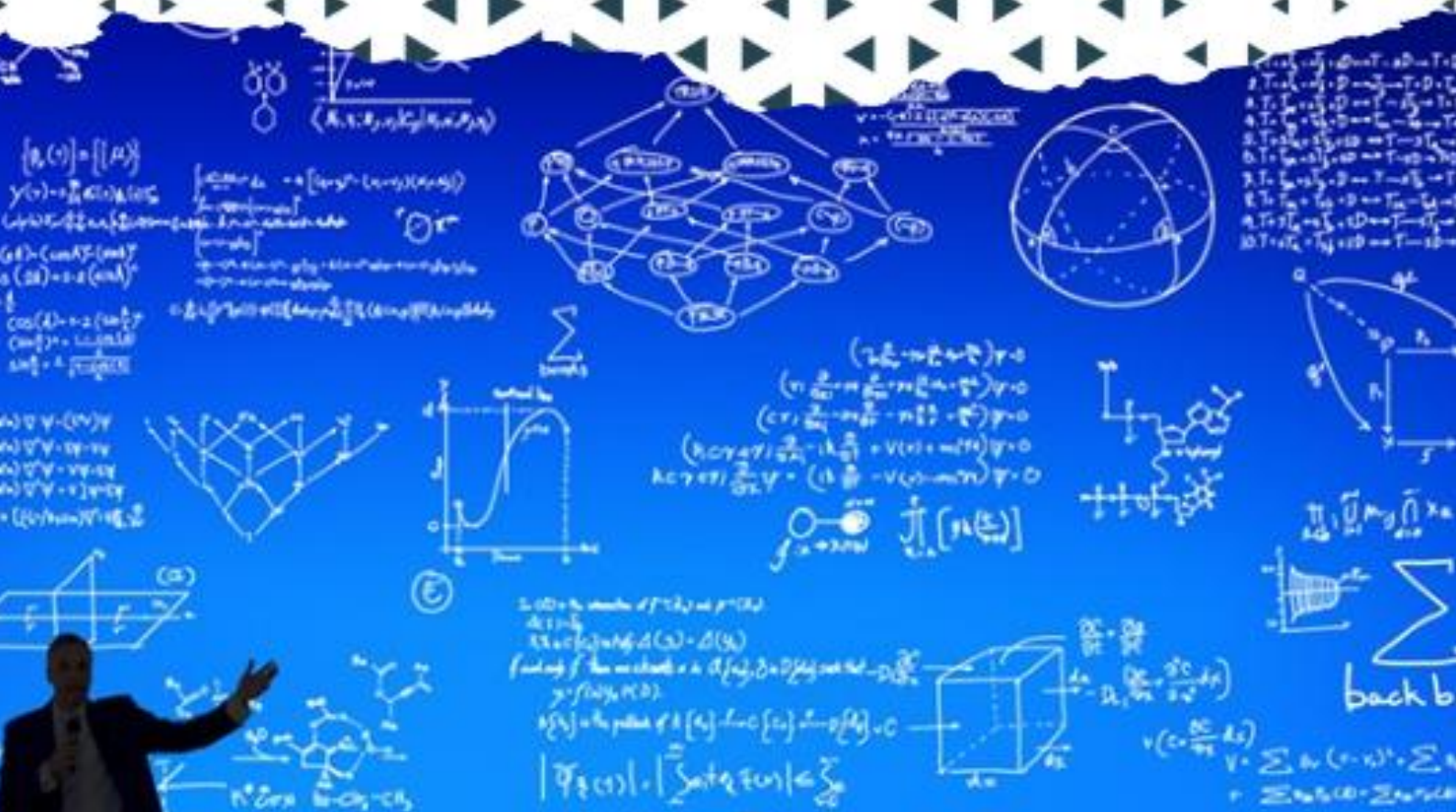

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

ZAMONAVIY ILM-FAN VA TA'LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

Google Scholar doi

zenodo

OpenAIRE

+998335668868

<https://innoworld.net>

2026

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY NASHRIYOTI
«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2026-YIL № 7-SONLI ILMIY,
MASOFAVIY, ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

Volume 3 Issue 7

| IYUL - 2026 |

+99833 5668868

| @Anvarbek_PhD

Page | 2

ARAB TILIDA FRAZEOLOGIZMLARNING QO'LLANILISHI: STRUKTURAVIY, SEMANTIK VA LINGVOMADANIY TAHLIL

Raximov Faxriddin,

Turon universiteti O'zbek tili va adabiyoti

kafedrası o'qituvchisi,

Gmail: oriental_19_94@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada arab tilidagi frazeologik birliklarning strukturaviy, semantik va lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Frazelogizmlar tilning nominativ va kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiruvchi, xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi, qadriyatlari va milliy-madaniy qarashlarini o'zida mujassamlashtiruvchi barqaror birliklar sifatida tadqiq etiladi. Ishda arab tilidagi frazeologizmlarning asosiy strukturaviy modellari, xususan, izofa konstruksiyalari, sifatlovchi birikmalar, fe'l-komponentli birliklar hamda somatik komponentga ega frazeologizmlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, frazeologik birliklarning lug'aviy va frazeologik ma'nosi o'rtasidagi munosabat, metaforik ko'chish, ekspressivlik va kontekstga bog'liqlik masalalari yoritiladi.

Kalit so'zlar: arab tili, frazeologizm, frazeologik birlik, idiomatik birlik, semantika, struktura, lingvomadaniyat, metafora, somatik frazeologizm, arab madaniyati.

Abstract. This article analyzes the structural, semantic, and linguocultural features of phraseological units in the Arabic language. Phraseological units are examined as stable linguistic expressions that enrich the nominative and communicative potential of the language and reflect the historical experience, worldview, values, and national-cultural characteristics of Arab peoples. The study focuses on the main structural models of Arabic phraseological units, including idafa constructions, attributive combinations, verb-based expressions, and phraseological units containing somatic components. Particular attention is paid to the relationship between lexical and phraseological meanings, metaphorical transfer, expressiveness, and contextual dependence.

Аннотация. В данной статье анализируются структурные, семантические и лингвокультурные особенности фразеологических единиц арабского языка. Фразеологизмы рассматриваются как устойчивые языковые выражения, расширяющие номинативные и коммуникативные возможности языка и отражающие исторический опыт, мировоззрение, ценности и национально-культурные особенности арабских народов. В исследовании рассматриваются основные структурные модели арабских фразеологических единиц, в частности конструкции идафы, атрибутивные сочетания, глагольные конструкции, а также фразеологизмы с соматическими компонентами. Особое внимание уделяется соотношению лексического и фразеологического значений, метафорическому переносу, экспрессивности и зависимости значения от контекста.

Ключевые слова: арабский язык, фразеология, фразеологическая единица, идиоматическое выражение, семантика, структура, лингвокультура, метафора, соматический фразеологизм, арабская культура.

Til jamiyatning tarixiy va madaniy tajribasini aks ettiruvchi asosiy vositalardan biridir. Undagi milliy-madaniy xususiyatlar faqat alohida soʻzlar orqali emas, balki barqaror soʻz birikmalari, maqollar, idiomalar va frazeologik birliklar orqali ham namoyon boʻladi. Frazeologizmlar xalqning dunyoni idrok etishi, predmet va hodisalarga munosabati, hissiy baholashi hamda tarixiy tajribasini ixcham va obrazli shaklda ifodalash imkonini beradi.

Arab tili frazeologik jihatdan boy tillardan biri boʻlib, unda klassik arab tili merosi, diniy-madaniy anʼanalar, adabiy manbalar va zamonaviy kommunikativ muhit taʼsirida shakllangan koʻplab turgʻun birliklar mavjud. Zamonaviy tadqiqotlarda arab frazeologik birliklari strukturaviy-semantik yaxlitlik, ularning tarkibiy qismlari oʻrtasidagi munosabat va nutqdagi ekspressiv imkoniyatlari asosida tasniflanmoqda. Xususan, izofa, murakkab sifatlovchi konstruksiyalar va feʼl birikmalari arab frazeologizmlarining muhim strukturaviy modellari sifatida qayd etilgan.

Arab frazeologizmlarini oʻrganishning dolzarbligi ularning faqat til birliklari sifatidagi xususiyatlari bilan emas, balki tarjima, xorijiy tilni oʻqitish va madaniyatlararo kommunikatsiyadagi ahamiyati bilan ham belgilanadi. Tadqiqotlarda arab tilini ikkinchi til sifatida oʻrganuvchilar uchun frazeologizmlarning maʼnosini anglash muhim, biroq murakkab jarayon ekanligi koʻrsatilgan. Ayniqsa, kontekst, madaniy bilim va real nutqiy vaziyat frazeologik maʼnoni toʻgʻri anglashda muhim rol oʻynaydi.

Mazkur maqolaning maqsadi arab tilidagi frazeologik birliklarni strukturaviy, semantik va lingvomadaniy jihatdan tahlil qilish hamda ularning real kommunikativ jarayondagi oʻrnini aniqlashdan iborat.

Frazeologizm — ikki yoki undan ortiq komponentdan tashkil topib, nutqda nisbatan barqaror shaklda qoʻllanadigan va koʻpincha umumiy mazmuni tarkibidagi soʻzlarning alohida maʼnolaridan farq qiladigan turgʻun birlikdir. Bunday birliklarda komponentlar oʻzaro mustahkam bogʻlangan boʻlib, ularning oʻrnini ixtiyoriy tarzda almashtirish yoki shaklini oʻzgartirish har doim ham mumkin emas.

Arab tilshunosligida frazeologik birliklar turli terminlar bilan izohlanishi mumkin. Zamonaviy tadqiqotlarda «phraseological units», «fixed expressions» va «idiomatic expressions» kabi tushunchalar qoʻllanadi. Frazeologik birliklarning asosiy belgilariga barqarorlik, semantik yaxlitlik, qayta tiklanuvchanlik va obrazlilik kiradi. Arab frazeologiyasiga bagʻishlangan tadqiqotlarda ularni tizimli tasniflash va lugʻatlarda izchil aks ettirish zarurligi ham taʼkidlangan. ППКППоддержка Науки

Masalan:

رفع الراية البيضاء

rafʼ al-rāyati al-baydāʼ

Soʻzma-soʻz: «oq bayroqni koʻtarish».

Frazeologik ma'nosi: **taslim bo'lish, qarshilikni to'xtatish.**

Bu birlikda «oq bayroq» komponenti oddiy rang nomini emas, balki taslim bo'lish ramzini ifodalovchi madaniy-obrazli birlik sifatida namoyon bo'ladi.

Yana bir misol:

على قدم وساق

'alā qadam wa-sāq

Mazmunan: **jadal sur'atda, bor kuch bilan, qizg'in tarzda.**

Mazkur birlikning ma'nosi uning tarkibidagi «oyoq» va «boldir» kabi komponentlarning alohida lug'aviy ma'nolaridan kelib chiqmaydi. Demak, frazeologik birlikni anglash uchun butun konstruksiyaning umumiy semantik mazmunini hisobga olish zarur.

Arab frazeologizmlarining strukturaviy xususiyatlari

Arab tilidagi frazeologizmlar grammatik jihatdan turli modellar asosida shakllanadi. Zamonaviy tadqiqotlarda arab frazeologik birliklari orasida izofali, sifatlovchi, fe'lli va boshqa sintaktik modellar alohida ajratiladi.

Izofa konstruksiyasi asosidagi frazeologizmlar

Arab tilining muhim grammatik xususiyatlaridan biri izofa konstruksiyasining faol qo'llanishidir. Shu sababli ayrim frazeologik birliklarda ot + ot modeli, ya'ni **mudof + mudof ilayh** munosabati asosiy strukturaviy vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Masalan:

ابن الحلال

ibn al-ḥalāl

So'zma-so'z: «halolning o'g'li».

Kontekstga qarab: **yaxshi, munosib, odobli inson.**

Bu yerda birlikning umumiy ma'nosi komponentlarning oddiy lug'aviy yig'indisidan kengroq mazmun kasb etadi.

2.2. Fe'l-komponentli frazeologizmlar

Arab tilida fe'l asosida tuzilgan frazeologik birliklar ham juda faol. Bunday birliklarda fe'l ma'nosi ot, sifat yoki boshqa komponent bilan birikib, yangi obrazli mazmun hosil qiladi.

Masalan:

كسر الخاطر

kasr al-khāṭir

So'zma-so'z: «ko'ngilni sindirish».

Frazeologik ma'nosi: **ranjitish, dilini og'ritish.**

O'zbek tilidagi «ko'ngilni og'ritmoq» yoki «dilini ranjitmoq» birliklari bilan mazmuniy jihatdan yaqinlik kuzatiladi. Bu kabi parallel birliklar turli tillarda insonning ruhiy holatini tana yoki jismoniy harakat obrazlari orqali ifodalash tendensiyasi mavjudligini ko'rsatadi.

Somatik komponentli frazeologizmlar

Somatik frazeologizmlar tarkibida inson tanasi yoki uning a'zolarini bildiruvchi komponentlar ishtirok etadi. Arab tilidagi bunday birliklar alohida tadqiqot yo'nalishini tashkil etadi. Tadqiqotlarda somatik frazeologizmlarning

genitiv, atributiv, verbal, nominal va yarim predikativ kabi sintaktik modellar asosida shakllanishi ko'rsatilgan. ППКППоддержка Науки

Masalan:

على رأسه ريشة

'alā ra'shi rīsha

So'zma-so'z: «uning boshida pat bor».

Kontekstual mazmuni: **o'zini boshqalardan ustun deb hisoblash yoki o'ziga alohida maqom berish** ma'nosida qo'llanishi mumkin.

Bunday birliklarda tana a'zosi real anatomik ma'nodan tashqari abstrakt tushunchalarni ifodalash vositasiga aylanadi.

Somatik frazeologizmlarning mavjudligi inson tanasi bilan bog'liq obrazlar tilning konseptual tizimida muhim o'rin egallashini ko'rsatadi. Arab tilidagi somatik frazeologizmlar semantik, sintaktik va madaniy jihatdan o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligi ham alohida tadqiqotlarda qayd etilgan. ППКППоддержка Науки

Frazeologizmlarning semantik xususiyatlari

Frazeologik birliklarning eng muhim belgilaridan biri ularning semantik yaxlitligidir. Frazeologizm tarkibidagi so'zlarning alohida ma'nolari ko'pincha birlikning umumiy ma'nosini bevosita belgilamaydi.

Masalan:

ضاقت به الدنيا

dāqat bihi al-dunyā

So'zma-so'z: «dunyo uning uchun toraydi».

Frazeologik mazmuni: **u qattiq tashvishga tushdi, og'ir vaziyatda qoldi.**

Bu misolda «dunyo» va «toraymoq» komponentlari o'zining bevosita fizik ma'nosida emas, balki insonning ruhiy holatini ifodalovchi metaforik birliklar sifatida ishlatilgan.

Shuningdek:

في لمح البصر

fī lamḥ al-baṣar

So'zma-so'z: «ko'z qarashida».

Frazeologik ma'nosi: **juda tez, bir lahzada.**

Bu birlikda insonning ko'rish harakati vaqtning juda qisqa davomiyligini ifodalash uchun metaforik vositaga aylangan.

Frazeologik birliklarning semantik xususiyati ularning nutqdagi ekspressiv imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liq. Oddiy «tez» so'zi ma'lum bir holatni neytral tarzda ifodalasa, في لمح البصر birligi tezlikni obrazli va ta'sirchan tarzda ifodalaydi.

Metafora va obrazlilik

Arab frazeologizmlarining shakllanishida metaforik ko'chish muhim rol o'ynaydi. Insonning jismoniy harakati, tana a'zolari, tabiat hodisalari va kundalik turmushga oid predmetlar abstrakt tushunchalarni ifodalash uchun xizmat qiladi.

Masalan:

غسل يديه من الأمر

ghasala yadayhi min al-amr

Soʻzma-soʻz: «u bu ishdan qoʻllarini yuvdi».

Frazeologik maʼnosi: **biror ishga aloqadorligini rad etmoq, undan oʻzini chetga olmoq.**

Bu birlikda «qoʻl yuvish» jismoniy harakatdan abstrakt ijtimoiy-psixologik munosabatni ifodalashga koʻchgan.

Yana:

فتح قلبه

fataḥa qalbahu

Soʻzma-soʻz: «u yuragini ochdi».

Frazeologik maʼnosi: **ichki kechinmalarini ochiq aytmoq, samimiy gaplashmoq.**

Mazkur birlikda **qalb** insonning anatomik aʼzosi sifatida emas, balki uning his-tuygʻulari va ichki dunyosining ramzi sifatida namoyon boʻladi.

Shu jihatdan arab frazeologizmlarida insonning hissiy holatini tana aʼzolari orqali ifodalash keng tarqalgan hodisa hisoblanadi.

Arab frazeologizmlarining lingvomadaniy xususiyatlari

Frazeologik birliklar milliy madaniyatning til tizimidagi muhim koʻrsatkichlaridan biridir. Ular xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, diniy qarashlari, ijtimoiy munosabatlari va qadriyatlarini oʻzida saqlashi mumkin.

Modern Standard Arabic idiomalaridagi ayrim strukturaviy va semantik elementlar arab tiliga xos madaniy xususiyatlarni koʻrsatishi mumkinligi lingvomadaniy tadqiqotlarda taʼkidlangan.

Arab frazeologizmlarida «qalb», «koʻz», «bosh», «qoʻl», «til» kabi somatik komponentlarning faol ishtiroki bunga yaqqol misoldir.

Masalan:

طويل اللسان

ṭawīl al-lisān

Soʻzma-soʻz: «tili uzun».

Frazeologik maʼnosi: **koʻp gapiradigan, odobsiz yoki oʻylamay gapiradigan kishi.**

Bu yerda «til» insonning nutqiy faoliyati va xulq-atvorini baholash vositasiga aylangan.

Yana:

عينه على

ʿaynuhu ʿalā...

«koʻzi ...da» mazmunidagi konstruksiyalar insonning biror narsaga qiziqishi, eʼtibori yoki intilishini ifodalashda qoʻllanadi.

Demak, arab tilida koʻz faqat koʻrish organi emas, balki eʼtibor, nazorat, istak va qiziqish kabi abstrakt tushunchalarni ifodalashda ham konseptual vosita boʻlib xizmat qiladi.

Shunday qilib, arab frazeologiyasini faqat leksikologiyaning bir qismi sifatida emas, balki **til, tafakkur, madaniyat va kommunikatsiyaning oʻzaro aloqasini**

namoyon etuvchi kompleks lingvistik hodisa sifatida tadqiq etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdou, A. Arabic Idioms: A Corpus-Based Study. Routledge, 2011.
2. Demirkazık, E., & Yıldız, M. "Structural and Semantic Analysis and Teaching of Idioms in Modern Arabic." The Journal of Turkish Educational Sciences, 21(3), 2023.
3. Mamasolieva, M. Q. "Phraseological Units in the Arabic Language: Theoretical Foundations and Interpretation in Classical Sources." Oriental Journal of Philology, 2025, pp. 439–444.
4. Mutalova, G. S., & Khusnutdinova, A. J. "Classification of Arabic Phraseological Units and Some of Their Features in Speech." Oriental Journal of Philology, 2026, pp. 414–421. DOI: 10.37547/supsci-ojp-06-I3-42.
5. Mamasoliyeva, M. K. "Structural-Syntactic Models of Phraseological Units with Somatic Components in the Arabic Language." Oriental Journal of Philology, 2026, pp. 329–339. DOI: 10.37547/supsci-ojp-06-I3-33.
6. Nematullayeva, S. "The History of Studying Somatic Phraseologisms in the Arabic Language." Oriental Journal of Philology, 2025, pp. 506–512. DOI: 10.37547/supsci-ojp-05-03-57.
7. Torlakova, L. I. "Some Cultural and Ethnic Elements in Modern Standard Arabic Idioms." The Arabist, 19–20, 1998, pp. 63–71. DOI: 10.58513/ARABIST.1998.19-20.7.
8. Krylov, A. Yu. "The Emotive Category Reflection in Arabic Phraseological Units and Methods of Their Translation." Russian Journal of Linguistics, 30(1), 2012, pp. 105–112.
9. Lahlali, E. M., & Islam, T. A Dictionary of Arabic Idioms and Expressions. Edinburgh University Press, 2023. Mazkur lugʻatda klassik va zamonaviy arab tilidan 8 000 dan ortiq idiomatik birlik va iboralar jamlangan.
10. "Processing Arabic Idioms: A Psycholinguistic Study of Second Language Learners." Ampersand, 16, 2026, 100263. DOI: 10.1016/j.amper.2026.100263.

